

Reactie van de voorzitter van het Nederlandse Rode Kruis, Inge Brakman, op het onderzoek naar de rol van het Nederlandse Rode Kruis in de Tweede Wereldoorlog door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, Amsterdam, De Balie, 1 november 2017.

Dames en heren,

Het Rode Kruis heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn taak verzaakt. Het is zonder meer pijnlijk om dat onder ogen te zien, maar het moet. Aan de hand van het boek van Regina Grüter gaan we vandaag terug naar ons verleden om te zien wat er mis is gegaan. Door mijn jarenlange werk met journalisten weet ik hoe belangrijk het is de waarheid te openbaren en niet weg te kijken. Dit is voor ons het moment van zelfreflectie en spijtbetuiging.

Het imposante boek van Regina Grüter dat hier voor me ligt, brengt ons terug naar de bezetting, de bombardementen, de deportaties en de massamoorden in de nazikampen. Ik realiseer me dat velen van u nog dagelijks het verdriet voelen over het verlies van familie, vrienden en naasten.

Ik moest het boek vaak even wegleggen, omdat ik de gebeurtenissen te confronterend vond. Om te lezen wat de consequenties zijn geweest van het menselijk tekort. Regina vertelt indringend over de verschillende fasen van de oorlog. De chaos van de eerste dagen. Vervolgens de steeds verdergaande druk van de bezetter op de bevolking, op de Joden, op het Rode Kruis.

Gebeurtenissen worden met veel gevoel voor detail gekoppeld aan persoonlijke verhalen. Ze schetst een beeld van een bestuur dat moed te kort komt om de bezetter te weerstaan, bezig is met formaliteiten, met de letter van statuten en verdragen en te weinig met de basis van het Rode Kruis. Het grondbeginsel menslievendheid. Een bestuur dat krampachtig probeert te

schipperen en de gevangene wordt van een ander belangrijk grondbeginsel: neutraliteit.

Maar het meest schokkende vind ik dat wat we niet lezen.

Er is een apart hoofdstuk gewijd aan de hulpverlening aan de Joodse landgenoten. Dat hoofdstuk is ontluisterend kort. Simpelweg, omdat het archiefmateriaal ontbreekt. Het was geen onderwerp van gesprek, het leefde niet. Er zijn geen notulen. De Joden telden niet mee. Genegeerd.

Juist dit gegeven raakt me diep. De onverschilligheid ten opzichte van het lot van de Joden. Juist onze organisatie, het Rode Kruis, had ervoor moeten zorgen dat in tijden van nood niemand er alleen voor stond.

Het boek getuigt ook van vele goede dingen die het Rode Kruis in de oorlog heeft gedaan. We lezen over de hulp na het bombardement van Rotterdam of de slag om Arnhem. We lezen over de afdeling Maastricht die wel voedselpakketten naar kampen in het oosten wist te zenden. We lezen over individuele medewerkers en vrijwilligers die zich inzetten voor Joden. Die vrijwilligers gaven wel gehoor aan onze missie.

Maar hier mogen en kunnen wij ons niet achter verschuilen.

Vandaag gaat het ons om het andere verhaal. Het verhaal van beklemmende volgzzaamheid, uitsluiting en nalatigheid. In Den Haag, ironisch genoeg, naast de Portugese synagoge op de Prinsessegracht, vergaderde het hoofdbestuur van het Rode Kruis over veel zaken. Maar nergens uit de archieven blijkt dat het bestuur oog had voor de levensbedreigende situatie van de Joodse

landgenoten. Overigens ook niet voor het lot van de politieke gevangenen, of voor de Roma en Sinti. Het mocht niet van de bezetter. Het bestuur bleef keurig binnen de lijntjes.

Het is natuurlijk te gemakkelijk om te denken dat ik het zelf beter had gekund. Wat had ik gedaan als ik in die tijd voorzitter was geweest? Welke collega's hadden er om me heen gestaan? En als je weet dat de bezetter bij jouw vertrek een meeloper zal benoemen, blijf je dan toch om erger te voorkomen? De mensen in het bestuur van toen waren gedreven in de vaste overtuiging het goede te doen. Ze deden hun best om dat te doen wat het Rode Kruis als humanitaire organisatie zou moeten doen. Gezagsgetrouwe mensen die binnen de context van een bezetting hun ruimte zochten. Die zich primair gebonden voelden door de regels van de Conventie van Genève. En toch faalden.

Hoe kon het zo ernstig mis gaan?

Al in de zomer van 1940 maakte het Rode Kruis een formulier voor vluchtelingen die terugkeerden uit Frankrijk, waarop mensen moesten aangeven of ze Joods waren of niet. Joden kwamen daardoor het land niet meer in. Toen Joodse bloeddonoren uit de Rode Kruis bloedbank moesten worden geweerd, gebeurde dat. Toen Joodse vrijwilligers van de bezetter geen lid meer mochten zijn, werden ze zonder veel weerwerk uit de vereniging gezet. Verzet in het bestuur was vruchteloos en was beperkt tot een enkel individu. De Rode Kruis voedselpakketten gingen niet naar de Joden in de Duitse kampen en niet of nauwelijks naar politieke gevangenen. Het Rode Kruis heeft weinig tot niets gedaan om overlevenden van concentratie- en vernietigingskampen te repatriëren of op te vangen. En na de oorlog reageerde

het Rode Kruis kil en formalistisch, als mensen informeerden naar het lot van verwanten.

En wat bleef het lang geen onderwerp van gesprek. Direct na de oorlog, in 1946 al, installeerde het Rode Kruis de commissie Vorrink. Een commissie bestaande uit uitsluitend ex- politieke gevangenen, zonder Joodse vertegenwoordigers. Haar confronterende conclusies leidden tot zo veel verontwaardiging bij het bestuur, dat het rapport diep in een bureaula werd weggestopt.

Daarna blijft er een hardnekkige deksel op het collectief geheugen. Er werd niet over gesproken. Niet toen Loe de Jong in de jaren '70 zijn bevindingen presenteerde. Niet toen het internationale Rode Kruis haar eigen oorlogsverleden liet onderzoeken in 1988, met de duidelijke conclusie dat de organisatie in Genève heeft verzaakt. En niet toen het boek van Leo van Bergen in 1994 verscheen. Het Rode Kruis in Nederland groeide en bloeide en liet de donkere kant van zijn rol tijdens de oorlog in eigen land graag achter zich.

Zo kon het ontstaan dat voormalig directeur Cees Breederveld, verrast was toen hij met het verleden van het Rode Kruis geconfronteerd werd. In 2012 erkende hij ruitelijk dat het Rode Kruis mensen in de steek had gelaten. Namens het landelijk bestuur beloofde hij toen een gedegen historisch onderzoek naar de oorlogsjaren. Vandaag lossen we deze belofte in.

De feiten vaststellen en volmondig erkennen dat het mis is gegaan, is één. Vervolgens komt de vraag naar wat we hier daadwerkelijk mee doen en de vraag naar ons oordeel hierover.

Het is voor ons van groot belang dat wij de lessen die wij uit dit onderzoek kunnen trekken levend houden en blijven oefenen. Wij zullen een moreel beraad instellen. Een ethische commissie om de hulpverlening van het Rode Kruis of het ontbreken daarvan op gezette tijden kritisch te beoordelen. We zullen aandacht besteden aan diversiteit in de hele vereniging. Verder borgen wij deze spiegel in het introductieprogramma voor nieuwe medewerkers, bestuurders en vrijwilligers, en door workshops rondom dilemma's in de hulpverlening. Onze directeur Gijs de Vries gaat hier later in het programma dieper op in.

Het oordeel, óns oordeel kan maar één kant op gaan.

Het Rode Kruis heeft mensen, groepen mensen genegeerd en in de kou laten staan. Het Rode Kruis heeft kortom niet gehandeld naar zijn eigen grondbeginselen, menslievendheid voorop.

Als voorzitter van het Rode Kruis bied ik u, slachtoffers en nabestaanden, namens het bestuur van nu daarom onze excuses aan. Excuses voor het handelen en nalaten van het bestuur tijdens de oorlog. Waar individuele vrijwilligers wel hulpverleenden, heeft het bestuur als hoeder van het moreel kompas jammerlijk gefaald. En daarmee heeft het Rode Kruis gefaald. Diepe verontschuldigingen zijn hiervoor op hun plaats. Verontschuldigingen waarvan we hopen dat u die wilt aanvaarden.

Herinneren moet ook fysiek. Wij zullen in het gebouw van het Rode Kruis een plek inrichten waar het boek van Regina ons dagelijks een spiegel voorhoudt. Ook voor het Nationaal Holocaust museum zullen we onze bijdrage leveren

voor het levend houden van deze lessen. Niet alleen voor onszelf, maar voor ons allemaal. We mogen niet meer wegkijken.

Ik kom langzamerhand tot een afronding.

Graag wil ik hier het NIOD bedanken voor dit onderzoek, de begeleidingscommissie onder voorzitterschap van professor Blom en natuurlijk Regina Grüter. Regina, je hebt voortreffelijk werk geleverd. Het was een lastige opdracht die ook emotioneel het nodige van je gevergd heeft. Dank hiervoor. Graag bedank ik ook Karen de Jager. Karen, je was de afgelopen jaren onze contactpersoon voor de Joodse gemeenschap en je hebt ons bevlogen en volhardend bij dit proces begeleid. Dankjewel.

Dames en heren,

Wij kunnen het verleden niet overdoen, we kunnen het niet uitwissen.

De oorlog werkt generaties door. Dat zien we dagelijks in ons werk in alle gebieden waar het Rode Kruis actief is en waar menslievendheid zo snel onder druk komt te staan. Juist om ons werk te kunnen blijven doen, mogen we ons tekortschieten niet vergeten, niet wegkijken. Juist daarom willen we de waarheid onder ogen zien. We moeten er zijn voor iedereen die onze hulp nodig heeft.

Dank u wel.